

**SOCIĀLĀS UN PILSONISKĀS MĀCĪBU JOMAS
PRIEKŠMETU SATURS UN KOGNITĪVAIS DZIĻUMS**
*Content and Cognitive Depth in Teaching of Social and
Civic Study Area*

Liene Ozoliņa

University of Latvia, Latvia

Aija Kļaviņa

University of Latvia, Latvia

Dace Namsone

University of Latvia, Latvia

Abstract. *Research problem - in Latvia from 2016 started Curriculum Development and Implementation project. For Social and civic study area (SCSA) subject context it means fundamental changes –social constructivist approach in teaching as well as new subjects and study courses were implemented.*

The research aim is to analyse clarity of the chosen content, cognitive activity (development of deeper thinking) and historical thinking concepts (HTC) in observed lessons (N=16) of SCS area subjects to preliminary define implementation outcomes of educational reform.

In this research the authors wish to clarify:

RQ1 How do teachers succeed in integrating the offered learning content and opportunities to delve into it in SCSA lessons?

RQ 2 How is it possible to determine the extent to which teachers succeed in offering students the opportunity to develop historical thinking abilities in SCSA subjects?

The primary method used was lesson study using lesson analysis rubric developed and previously validated by Interdisciplinary Centre for Educational Innovation (University of Latvia). Observed lessons took place in seven schools in different municipalities at the first semester of academic year 2022 - 2023.

It was concluded that HTC are partially evident in observed lessons and the cognitive depth differs.

Keywords: *educational reform, historical thinking concepts, implementation analysis, lesson studies.*

Ievads *Introduction*

Aizvien būtiskāka kļūst cilvēkiem kļūst vajadzība iegūt zināšanas un prasmes, kas būs pielietojamas nezināmos un mainīgos apstākļos, kā arī pārnesamas no viena konteksta citā. Latvijā kopš 2016. gada ir izstrādāta un īstenota izglītības reforma, kuras mērķis ir ieviest pilnveidotu mācību saturu un pieeju, kā rezultātā skolēni gūtu dzīvei mūsdienās nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes (VISC, 2020). Vēstures izpēte piedāvā rīkus, ar kuru palīdzību var attīstīt izpratnes, empātijas, kritiskās un radošās domāšanas prasmes, kas tās var palīdzēt skolēnos attīstīt. (Zarmati, 2019) Sociālo un pilsonisko mācību jomas (turpmāk - SPMJ), kurā ietilpst vēsture un sociālās zinātnes, mērķis un uzdevumi ir: nodrošināt skolēnam izpratni par pasaules notikumiem, to cēloņsakarībām un idejiskajiem pamatiem gan pagātnē, gan tagadnē. Arī par to, kā atbildīgi iesaistīties tajos un pieņemt lēmumus, kas saistīti ar karjeru un nākotnes iespējām, kā arī pozitīvi ietekmēt labklājību lokāli un globāli. (Ministru kabinets, 2019). Vēstures un sociālo zinātņu mācīšanai vidējās izglītības posmā reformas īstenošana praksē nozīmēja dažādu mācību priekšmetu apvienošanu vienā mācību jomā jeb Sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā. Kā arī integrēto kursu iekļaušanu vidējās izglītības apgūvē, kuros apvienoti šādi iepriekš atsevišķi mācīti mācību priekšmeti – vēsture, politikas un tiesības, filozofijas un ekonomika. (Skola 2030, 2019) 2023. gada 13. janvārī ar mērķi aktualizēt fundamentālas izmaiņas vēstures mācīšanā vidusskolas kursu ietvaros, tika organizēta diskusija ar Latvijas Valsts prezidenta un vēstures izglītības īstenošanu dalību “Vēstures mācība: vieta stundu sarakstā un loma Satversmes vērtību apgūvē”. Tās laikā tika aktualizēti izaicinājumi ar kādiem saskarās SPMJ skolotāji līdz ar pilnveidotā mācību satura un pieejas ieviešanu gan pamata, gan vidējās izglītības līmenī. (Valsts prezidenta kanceleja, 2023)

Pētījuma problēma - viens no izaicinājumiem ar ko saskarās skolotāji ir problēmas īstent vidusskolas kursus “Sociālās zinības un vēsture” un “Vēsture un sociālās zinātnes I” (Valsts prezidenta kanceleja, 2023), kuri balstās iepriekš atsevišķi mācītu mācību priekšmetu integrācijā. Tāpēc kā būtiskas mācību procesa analīzes dimensijas ir izvēlēta izvēlētais mācību saturs un tā skaidrība. Kā otra būtiska analīzes dimensija ir izvēlēta kognitīvā aktivēšana (iedziļināšanās, domāšanas un radošuma veicināšanu), kas attiecas uz to, kādas iespējas iedziļināties mācību saturā tiek piedāvātas skolēniem.

Citās valstīs aktuālajos labāks prakses piemēros satura un spriešanas integrācija SPMJ priekšmetos /ursos tiek balstīta vēsturiskajā spriešanā.

Tādēļ šī **pētījuma mērķis** ir analizēt novērotajās SPMJ mācību stundās (N=16) izvēlēta satura skaidrību un skolēniem piedāvātās iespējas tajā iedziļināties, secināt

kā skolotāji attīsta vēsturiskās spriešanas spējas SPMJ priekšmetos un izdarītu provizoriskus secinājumus par kopējo situāciju mācību jomā.

Pētījumam izvirzīti šādi pētījuma jautājumi:

RQ1 Kā skolotājiem izdodas piedāvāt mācību saturu un iespējas iedziļināties tajā SPMJ stundās?

RQ 2 Kā ir iespējams noteikt, cik lielā mērā skolotājiem izdodas piedāvāt iespēju skolēniem attīstīt vēsturiskās spriešanas spējas SPMJ priekšmetos?

Literatūras apskats
Literature Review

Atbilde uz pirmo pētījuma jautājumu ir balstīta teorijā par spriešanas un iedziļināšanās iespēju piedāvāšanu skolēniem mācību stundās, kas atspoguļota teorētiskajā ietvarā skolotāju snieguma vērtēšanai 21. gs. prasmju mācīšanā (Bērtule, Dudareva, Namsone, Čakāne, & Butkēviča, 2019).

Skolēna spriešanas un iedziļināšanās spēju attīstīšana ir iespējama, ja skolotājs piedāvā loģiskā struktūrā sakārtotu saturu, kas sniedz skolēniem priekšstatu par sabiedrības procesu norisēm gan pagātnē, gan tagadnē. To darot būtiski, lai skolotājs izmanto dažādus satura reprezentācijas veidus jeb SPMJ gadījumā dažādu tipu vēstures un informācijas avotus – rakstītos, vizuālos, audiovizuālos, audio, lietiskos. Svarīgi arī izzināt priekšstatus, kas skolēniem piemīt par dažādām norisēm sabiedrībā un gadījumos, kad tie ir maldīgi, tos pārveidot mācību procesa gaitā. Būtiski arī tas, lai skolēniem tiktu nodrošināta iespēja analizēt situācijas no dažādu indivīdu/ sabiedrības grupu skatu punktiem. Vēroto stundu analīzes procesā, izvērtējot to, kā tiek piedāvāts mācību saturs, tika izvēlētas šādas teorētiskā ietvara skolotāju snieguma vērtēšanai 21. gs. dimensijas 6.1.1., 6.1.2., 6.1.3., 6.1.4. Skat. 4. tabulā “Kā skolēniem tiek piedāvāts mācību saturs. Dominējošais un sagaidāmais sniegums”.

Skolotājam piedāvājot mācīšanās uzdevumus, kas veicina iedziļināšanos, domāšanu un radošumu, ir būtiski mācību uzdevumus, kas atbilst stundas vai stundu bloka dizainā paredzētā sasniedzamā rezultāta sasniegšanai. Šiem uzdevumiem jāpalīdz skolēniem saskatīt kopsakarības starp dažādās stundās vai stundu blokos apgūtajiem sabiedrībā notikušajiem / notiekošajiem procesiem. Jāsniedz skolēniem iespēju iesaistīties domāšanas procesā veicot produktīvus, radošus, apjomīgus un kompleksus uzdevumus. Turklāt iesaistot skolēnus sarunā, kas vērsta uz dziļāku mācību satura izpratni. Vēroto stundu analīzes procesā, izvērtējot to, kā skolēniem tiek piedāvātas iespējas iedziļināties mācību saturā, tika izvēlētas šādas dimensijas 2.1.1., 2.1.2., 2.2.1., 2.2.2. skat. 3. tabulā “Stundās novērotie snieguma līmeņi”.

Atbilde uz otro pētījuma jautājumu ir balstīta teorijā par vēsturisko spriešanu. Pētnieciskajā literatūrā kā divi būtiski vēsturiskās spriešanas lauki, tiek definēti - satura koncepti (tas, ko māca) un procesa koncepti (tas, kā māca) (Chapman, 2021; Thünemann, Köster, & Zülsdorf-Kersting 2019). Ņemot vērā, ka šajā rakstā atspoguļota viena lielāka pētījuma daļa, tas ir fokusēts uz to, kā tiek piedāvāts mācīt vēsturisko spriešanu jeb procesa konceptiem.

Pētījuma vajadzībām tika analizētas vēsturiskās spriešanas koncepcijas, kas aktuālas vairākās valstīs – Kanādā (Seixas & Morton, 2012), Nīderlandē, Anglijā, Austrālijā un Maltā (Zarmati, 2019).

Vēsturiskās spriešanas process vispārējās kognitīvās prasmes saista ar konkrētu SPMJ saturu un instrumentāriju, kas nepieciešams, lai izzinātu un izprastu procesus sabiedrībā pagātnē un mūsdienās. Vēsturiskā spriešana [...] ir svarīga, lai labāk izprastu gan vēsturiskas norises, procesus un sev zināmos vēsturiskos faktus, gan šobrīd pasaulē notiekošo. [...] spriešanas process iet roku rokā ar saturu – pieeja spriešanai cieši mijiedarbojas ar saturu, par ko tiek spriests. Un satura zināšanas ir neatņemama daļa no šī vienādojuma – tām ir būtiska loma, lai iemācītos “spriest vēsturiski”. (Hačatrijana & Namsone, sagatavošanā)

Raksta autoru pētījuma gaitā izmantotā vēsturiskās spriešanas konceptuālā ietvara izstrādei par pamatu tika izvēlētas Kanādā, “Vēsturiskās domāšanas projektā” izstrādātais “Big six” modelis jeb sešu vēsturiskās domāšanas konceptu modelis (Seixas & Morton, 2012). Modelis tika izvēlēts ņemot vērā šādas iezīmes - tā pamatā ir: 1) konstruktīvisma paradigma; 2) prasmju apgūšana, kuras savā darbā lieto arī profesionāli vēsturnieki; 3) piedāvā iespēju iegūt konceptuālu vēsturei un sociālajām zinātnēm būtisku jautājumu izpratni. Modelī definētie vēsturiskās spriešanas aspekti ir šādi - avotu analīze (Pallaske, 2022), pierādījumu izmantošana, nepārtrauktība un pārmaiņas, cēloņi un sekas, vēsturiskais nozīmīgums, vēsturiskā perspektīva, ētiskā dimensija (Seixas & Morton, 2012).

Pētījuma vajadzībām šis modelis tika apvienoti ar citās valstīs aktuāliem vēsturiskās spriešanas aspektiem: apstrīdamība – no Austrālijas, argumentācija (Osborne, Henderson, MacPherson, Szu, & Wild, 2016) no Nīderlandes un empātija (iekļauta (vēsturiskajā) perspektīvā) aktuāla Lévesque versijā un Austrālijas (ACARA, 2015) un Maltas standartos (Zarmati, 2019). Šie aspekti tika izvēlēti un apvienoti, lai izveidotu teorijā pamatotas saiknes starp dažādiem Latvijas SPMJ standartā integrētiem mācību priekšmetiem. Vispārējo kognitīvo prasmju sasaisti ar konkrētu SPMJ saturu un instrumentāriju demonstrē, piemēram, perspektīvu saskatīšanas kritērijs no teorētiskā ietvara skolotāju snieguma vērtēšanai 21.gs. prasmju mācīšanā (Bērtule et al., 2019).

1.tabula. Mācību saturs. Izvēlētā mācību satura skaidrība. Perspektīvu saskatīšanas dimensija (autoru veidota)

Table 1 Learning content, its clarity. Perspective taking dimension (made by authors)

Kritērijs	0	1	2	3	3+
6.1.4. Perspektīvu saskatīšana	Uzdevumiem ir tikai viens skatu punkts/perspektīva.	Dodu uzdevumu ieraudzīt situāciju no diviem dažādiem skatu punktiem/perspektīvām.	Rosinu skolēnus formulēt būtiskākās atšķirības starp diviem dažādiem skatu punktiem/perspektīvām, izmantojot piemērus, iepriekšējās zināšanas, pieredzi pamatošanai.	Rosinu skolēnus analizēt situāciju no vairākām atšķirīgām perspektīvām, salīdzināt tās (kopīgais/līdzīgais un atšķirīgais), raksturot katras perspektīvas vērtību, izmantojot analīzi un pamatošanai iepriekšējās zināšanas, jauno saturu, piemērus, tekstus.	Rosinu skolēnus novērtēt dažādās perspektīvas (to vērtības, ierobežojumus, kultūras un sociālos faktorus, kas tās var ietekmēt), kultūrvēsturiskā kontekstā.

Metodoloģija *Methodology*

Pētījuma mērķa sasniegšanai - ir analizēt novērotajās SPMJ mācību stundās (N=16) izvēlētā satura skaidrību un skolēniem piedāvātās iespējas tajā iedziļināties, secināt kā skolotāji attīsta vēsturiskās spriešanas spējas SPMJ priekšmetos un izdarītu provizoriskus secinājumus par kopējo situāciju mācību jomā – tika veiktas šādas darbības.

Pētījuma izlases veidošana - tika vērotas un analizētas 16 SPMJ stundas (Sociālās zinības un vēsture (4.kl.), Latvijas un pasaules vēsture, Sociālās zinības, Kristīgā mācība, Vēsture un sociālās zinātnes I) posmā no 4. -11. kl. septiņās Latvijas skolās, kas atrodas dažādās pilsētās. Stundas tika vērotas laika posmā no 2022. gada 23. septembra līdz 28. novembrim. Skolēnu skaits klasē bija sākot no 14 līdz 30. Pētījuma dati iegūti lauka pētījumā, 3 iepriekš apmācītiem ekspertiem vēroja un transkribēja N=16 mācību stundas skolās ar kurām skolotāju profesionālās pilnveides un pētniecības nolūkos sadarbojas LU SIIC. Pēc tam tika veikta atbilstoša analīze pēc noteiktas formas, aizpildot veidlapu un novērtējot sniegumu līmeņos atbilstoši “Skolotāja pašnovērtējuma snieguma aprakstā” (Bērtule et al., 2019). novērtēts skolotāja sniegums atbilstoši izvēlētā ietvara kategorijām piecos līmeņos (0., 1., 2., 3. un 3.+), kur 3. līmenis ir vēlamais - sagaidāmā labā prakse, nepieciešamības gadījumā uzrādot pierādījumus transkripcijā un komentārus, kāpēc snieguma raksturošanai izvēlēts konkrēts līmenis. Pirms stundu analīzes tika organizētas divas ekspertu fokusgrupas diskusijas, lai panāktu lielāku datu ticamību. Katrs eksperts individuāli analizēja vienu un to pašu stundu pēc tās transkripcijas, pēc tam diskusijā

vienojās par stundā redzamā snieguma līmeni. Vadošā pētnieka vadībā diskusijas rezultātā eksperti nonāca pie vienas izpratnes par katra līmeņa deskriptora nozīmi stundas kontekstā.

Lai atbildētu, kā skolotājiem izdodas piedāvāt mācību saturu un iespējas iedziļināties tajā SPMJ stundās, praksē vērotais tika salīdzināts ar to, kas atbilst labai praksei. Šim nolūkam izmantoti atbilstošā kritērija dimensijas līmeņa apraksti (deskriptori). Izmantotais teorētiskais ietvars un snieguma līmeņu apraksti iepriekš validēti (Bērtule et al., 2019). Pētījuma nolūkiem izvēlētas kategorijas un to dimensijas (skat. 2. tabulā).

2.tabula. Izvēlētais snieguma izvērtēšanas kategorijas, apakškategorijas un dimensijas (autoru veidota)

Table 2 Selected performance evaluation categories, subcategories and dimensions (made by authors)

Kategorija	Apakškategorija	Dimensija	
KOGNITĪVA AKTĪVĒŠANA	2.1. Iedziļināšanās, domāšanas, radošuma veicināšana	2.1.1. Mācību uzdevumu izvēle – konteksts, situācijas jaunums	Kā tika piedāvāts
		2.1.2. Kompleksums	
	2.2. Saruna	2.2.1. Skolēnu iesaistīšana domāšanā	
		2.2.2. Izmantotie jautājumi sarunā, lai panāktu iedziļināšanos	
MĀCĪBU SATURS	6.1. Izvēlēta mācību satura skaidrība	6.1.1. Mācību satura reprezentācija (iesk. valodu) apjēgšanai	Kāds kognitīvais
		6.1.2. Kopsakarību, struktūru etc. veidošana	
		6.1.3. Darbs ar skolēnu idejām (priekšstatiem), to starp maldīgiem	
		6.1.4. Perspektīvu saskatīšana	

Lai atbildētu, kā ir iespējams noteikt, cik lielā mērā skolotājiem izdodas piedāvāt iespēju skolēniem attīstīt vēsturiskās spriešanas spējas SPMJ priekšmetos, stundās vērotais tika analizēts, izmantojot vēsturiskās spriešanas konceptuālā ietvara izstrādes 2. iterāciju. Konceptuālo ietvaru veidot vairākas sadaļas – satura koncepti, vēsturiskās spriešana, kā arī identitāte un vērtība. Šajā rakstā stundas analizētas nosakot to atbilstību vēsturiskās spriešanas aspektu raksturīgajām pazīmēm un to atbilstību gradējot skalā no 0 līdz 3+.

Pētījuma rezultāti Research results

Stundu analīzes aplūkotas atbilstoši izvēlētajām kritēriju dimensijām (skat. 2. tabulā) pēc novērotajiem snieguma līmeņiem (3.tab.).

3.tabula. Stundās novērotie snieguma līmeņi (autoru veidota)
Table 3 Observed performance levels (made by authors)

Kritērija dimensija	3. un 3.+līmenis	2. līmenis	1. līmenis	0. līmenis
2.1.1. Mācību uzdevumu izvēle – konteksts, situācijas jaunums	1	10	4	0
2.1.2. Kompleksums	2	4	9	0
2.2.1. Skolēnu iesaistīšana domāšanā	1	1	12	1
2.2.2. Izmantotie jautājumi sarunā, lai panāktu iedziļināšanos	0	7	8	0
6.1.1. Mācību satura reprezentācija (iesk. valodu) apjēgšanai	4	6	3	2
6.1.2. Kopsakarību, struktūru etc. veidošana	2	7	3	3
6.1.3. Darbs ar skolēnu idejām (priekšstatiem), to starp maldīgiem	1	0	1	13
6.1.4. Perspektīvu saskatīšana	1	2	4	8

N=16

RQ1 Kā skolotājiem izdodas piedāvāt mācību saturu un iespējas iedziļināties tajā SPMJ stundās?

Mācību satura piedāvāšana

Konstatēts, ka skolotāji dominējoši izvēlas mācību satura skaidrojumam atbilstošu reprezentāciju, korektu SPMJ atbilstošu valodu (6) un izvēlas būtisku, standartam atbilstošu saturu, bet strādā uz kādu atsevišķu jēdzienu (7). 0. līmenis dominē kritērija dimensijās darbs ar skolēnu priekšstatiem (13) un perspektīvu saskatīšana (8). Dominējošā prakse pret sagaidāmo labo praksi parādīta 4. tabulā.

4.tabula. Kā skolēniem tiek piedāvāts mācību saturs. Dominējošais un sagaidāmais sniegums (autoru veidota)

Table 4 How the learning content is administered. Dominant and optimal achievement (made by authors)

Kritērija dimensija	Vērotais dominējošais sniegums	Sagaidāmais sniegums (3.līmenis)
6.1.1. Mācību satura reprezentācija apjēgšanai	Izvēlas mācību satura skaidrojumam atbilstošu reprezentāciju; lieto korektu mācību priekšmeta valodu. (2.līmenis - 6 stundās)	Izvēlas mācību satura skaidrojumam vairākas vispiemērotākās reprezentācijas. Pārlicinās, vai izvēlētā mācību satura reprezentēšana un valodas lietojums, skolēnam ir skaidrs.
6.1.2. Kopsakarību, struktūru veidošana	Atsedzu kopsakarības, jaunā satura ietvaros. (2.līmenis - 7 stundās)	Satura apguve tiek virzīta uz būtisko, saistot jaunus jēdzienus esošajā jēdzienu sistēmā, atsedzot kopsakarības.
6.1.3. Darbs ar skolēnu idejām (priekšstatiem), to starp maldīgiem	Iespējama maldīgu priekšstatu veidošanās. (0. līmenis – 13 stundās)	Veidoju procesu, kurā notiek maldīgo priekšstatu pārveide par zinātniskiem viena mācību priekšmeta ietvaros.
6.1.4. Perspektīvu saskatīšana	Uzdevumiem ir tikai viens skatu punkts/perspektīva (0. līmenis - 8).	Rosīnu skolēnus analizēt situāciju no vairākām atšķirīgām perspektīvām, salīdzināt tās (kopīgais/līdzīgais un atšķirīgais), raksturot katras perspektīvas vērtību, izmantojot analīzi un pamatošanai iepriekšējās zināšanas, jauno saturu, piemērus, tekstus.

Kognitīvās darbības dziļums

Konstatēts, ka skolotāji dominējoši izmanto vairākus neliela apjoma un īslaicīgus uzdevumus (9). Skolotāju izvēlēto uzdevumu konteksts atbilst skolēna pieredzei, tas saistīts ar mācību priekšmeta saturu un piedāvātās situācijas skolēniem ir pazīstamas, prasa tiešu pārnesumu (10).

Skolotāji dominējoši uzdod jautājumus par atsevišķiem mācību satura elementiem (7), lai pārliecinātos par skolēnu zināšanām un uz jautājumiem ir viena pareizā atbilde. Dominē stundas scenārijs, kurā skolotājs jautājumus uzdod uz skaidro pats (12). Dominējošā prakse pret sagaidāmo labo praksi parādīta 5. tabulā.

5.tabula. *Kāds kognitīvās darbības dziļums tiek piedāvāts. Dominējošais un sagaidāmais sniegums (autoru veidota)*

Table 5 *Opportunities to think deeper. Dominant and optimal achievement (made by authors)*

Kritērija dimensija	Vērotais dominējošais sniegums	Sagaidāmais sniegums (3.līmenis)
2.1.1. Mācību uzdevumu izvēle konteksts, situācijas jaunums.	Izmanto uzdevumus, kuru konteksts atbilst skolēna pieredzei, tas saistīts ar mācību priekšmeta saturu; situācija skolēniem pazīstama, prasa tiešu pārnesumu. (2.līmenis – 10 stundās)	Izmanto uzdevumus, kur skolēnam jālieto savas zināšanas un prasmes iepriekš nepieredzētā kontekstā; tie prasa pārnesumu uz jaunu situāciju, viena mācību priekšmeta ietvaros.
2.1.2. Kompleksums	Izmanto uzdevumus, kas neprasa konstruēt jaunas zināšanas. Uzdevuma veikšanai nepieciešama kāda atsevišķa izziņas prasme. Izmanto vairākus neliela apjoma īslaicīgus uzdevumus. (1.līmenis - 9 stundās)	Izmanto kompleksu uzdevumu – tas prasa, lai skolēns pats konstruētu zināšanas liekot kopā gan priekšmeta specifiskās zināšanas un prasmes, augsta līmeņa izziņas prasmes. Uzdevuma veikšana aizņem lielāko daļu stundas.
2.2.1. Skolēnu iesaistīšana domāšanā	Praksē visbiežāk jautāju pats. Ja skolēni ātri nedod vajadzīgo atbildi, skaidroju pats; ļāju atbildēt tiem skolēniem, kuri vēlas. (1. Līmenis – 12 stundās)	Veidoju situāciju, lai skolēni jautātu par mācīšanās saturu; izmantoju jautājumus un dažādās skolēnu atbildes, nepieciešamības gadījumā tās pārfrāzējot, lai panāktu sarunas precīzāku virzību, padziļināšanu. Vienojos ar skolēniem par noteikumiem, kā katrs var iesaistīties sarunā.
2.2.2. Izmantoti jautājumi sarunā, lai panāktu iedziļināšanos	Uzdod jautājumus par atsevišķiem mācību satura elementiem, lai pārliecinātos par skolēnu zināšanām. Uz jautājumu ir viena pareizā atbilde. (1.līmenis - 8 stundās, bet 2. līmenī – 7 stundas)	Uzdod jautājumus par būtisko mācību saturā kopumā, lai, skolēni pamatotu savas izteiktās domas. Jautājumam nav viennozīmīgi pareizas atbildes.

RQ2 Kā ir iespējams noteikt, cik lielā mērā skolotājiem izdodas piedāvāt iespēju skolēniem attīstīt vēsturiskās spriešanas spējas SPMJ priekšmetos?

Šajā tabulā attēlots, kuri vēsturiskās spriešanas aspekti visbiežāk tika konstatēti vērotajās mācību stundās un kāds bija to īstenošanas līmenis.

6.tabula. Vēsturiskās spriešana vērotajās mācību stundās (autoru veidota)
Table 6 Historical thinking in observed lessons (made by authors)

	3. un 3.+ līmenis	2. līmenis	1. līmenis	0. līmenis
8.1. Avotu analīze	2	6	2	5
8.2. Pierādījumu izmantošana	2	2	4	7
8.3. Nepārtrauktība un pārmaiņas	0	0	3	12
8.4. Cēloņi un sekas	1	1	2	11
8.5. Ētiskā dimensija	1	1	3	10
8.6. Perspektīva	1	1	1	12
8.7. Nozīmīgums	0	2	2	11
8.8. Apstrīdamība	0	0	0	15

Secinājumi **Conclusions**

RQ1 Kā skolotājiem izdodas piedāvāt mācību saturu un iespējas iedziļināties tajā SPMJ stundās?

Mācību saturs

Skolotāji dominējošā skaitā gadījumu mācību saturu skaidro, izmantojot dažādus reprezentācijas veidus - stāstījumu, dažādu tipu avotus (rakstītie, vizuālie, audio, audiovizuālie) un uzskate līdzekļus, piemēram, kartes. Saturs, ko skolotāji piedāvā stundās lielākoties ir atbilstošs SPMJ standartam, bet pārsvarā notiek darbs ar atsevišķiem jēdzieniem, kas ierobežo iespējas skolēniem radīt izpratni par kopsakarībām un struktūrām, kas eksistē / ir eksistējušas sabiedrībā. Skolotāji nedarbojas ar skolēnu priekšstatu par apgūstamo saturu izziņāšanu, iespējamo maldīgo priekšstatu noteikšanu un to pārveidošanu, kā arī nepiedāvā skolēniem iespējas SPMJ aktuālus notikumus, procesus, personības u.c. analizēt no dažādiem skatu punktiem, tādā veidā ierobežojot skolēnu iespējas spriest kompleksi.

Kognitīvās darbības dziļums

Augstākam kognitīvās darbības dziļuma piedāvāšanai skolēniem stundās ir nepieciešami uzdevumi, kas prasa zināšanu un prasmju pārnesumu uz jaunu un nepieredzētu kontekstu, kā arī kompleksi uzdevumi.

Konstatēts, ka vērotajās stundās skolotājiem ir izaicinājums veidot tādu mācību procesu, kurā skolēniem strādāt ar mazāk pazīstamu kontekstu, jaunām situācijām, pakāpeniski palielinot uzdevumu apjomu, kā arī reti tiek izmantoti uzdevumi, kas prasa konstruēt zināšanas.

Konstatēts izaicinājums uzdot atvērtus jautājumus, uz kuriem ir iespējamas vairākas atbildes, kā arī skolēnu iesaistīšanā domāšanas procesā un šī procesa rezultātu demonstrēšanā.

RQ 2 Kā ir iespējams noteikt, cik lielā mērā skolotājiem izdodas piedāvāt iespēju skolēniem attīstīt vēsturiskās spriešanas spējas SPMJ priekšmetos?

Vēsturiskās spriešana vērotajās mācību stundās – dominējošais sniegums. Stundās tika novērti šādi dominējošie vēsturiskās spriešanas aspektu integrēšanas gadījumi:

- avotu analīzes gadījumā dominē prakse aicināt skolēnus noskaidrot avotu tapšanas laiku, kā arī ņemt vērā kontekstu, kurā avots tika radīts, tostarp laiks, vieta un kultūras un sociālais konteksts;
- pierādījumu izmantošanas gadījumā dominē skolotāju prakse piedāvāt skolēniem analizē vēstures / informācijas avotus un iegūtos pierādījumus izmanto, lai atbildētu uz izvirzītajiem jautājumiem;
- nepārtrauktības un pārmaiņu gadījumā tipiski tika piedāvāts ar piemēriem no dzīves un / vai sistemātiski skaidro, ka nepārtrauktība un pārmaiņas attiecas uz ideju, ka daži sabiedrības vai kultūras aspekti laika gaitā paliek nemainīgi, bet ir lietas, kas var mainīties laika gaitā;
- cēloņi un sekas tipiski stundu norisē tika iekļauti skaidrojot, ka viens notikums vai darbība var izraisīt citu notikumu vai darbību. Notikumi notiek 2 tipu faktoru dēļ - 1) cilvēki (indivīdi, grupas) kas rīkojas izraisot vēsturisku notikumu; 2) sociālie, politiskie, ekonomiskie un kultūras apstākļi, kuros šie cilvēki operē;
- ētiskā dimensijas gadījumā ar piemēriem tika skaidrots, ka veidojot naratīvus (stāstus) cilvēki tajos tiešā vai netiešā veidā iekļauj ētiskus spriedumus.

Šāda rīcība var kalpot kā pamats tālākam darbam ar šo spriešanas veida attīstīšanu darbā ar skolēniem.

Vēsturiskās perspektīvas, vēsturiskās nozīmīguma un apstrīdamības gadījumos nav iespējams aprakstīt dominējošos sniegumu.

Kopsavilkums

Summary

In Latvia, a recent education reform aims to equip students with transferable knowledge and skills for modern life. However, effectively teaching Social Studies and History poses challenges in terms of curriculum clarity and cognitive activation. Teachers need to use multiple representations, foster conceptual understanding, and encourage students to analyze situations from various perspectives. This study examines how teachers develop historical reasoning abilities in SCSA subjects and

what professional development support is needed. The research analyzes 16 observed lessons to draw preliminary conclusions.

The content taught by teachers generally corresponds to the SCSA curriculum. Teachers primarily use different types of representations, such as stories, various types of sources (written, visual, audio, audiovisual), and tools such as maps, to explain the subject matter. However they mostly work with individual concepts, limiting students' ability to create an understanding of the connections and structures that exist in society. The teachers do not typically work with the students' preconceptions about the subject matter and do not identify possible misconceptions. They as well do not offer opportunities for students to analyze current events, processes, personalities, etc. from different perspectives, thereby limiting students' ability to make complex judgments.

The article also discusses the importance of offering students tasks that require the transfer of knowledge and skills to new and unfamiliar contexts, as well as complex tasks, in order to increase the depth of cognitive activity in classrooms. However, the observed challenge for teachers is to create a learning process where students work with less familiar contexts and gradually increase the volume of tasks, as well as rarely using tasks that require the construction of knowledge. Furthermore, there is a challenge in posing open-ended questions that allow for multiple answers, as well as involving students in the thinking process and demonstrating the results of this process.

The article evaluates the dominant approach to historical reasoning based on observed lessons. The study identifies dominant aspects of historical reasoning integration, including source analysis, evidence use, continuity and change, causes and consequences, and ethical dimensions. The article suggests that these identified aspects can serve as a basis for developing historical reasoning skills among students. However, the study could not determine dominant performance in cases of historical perspective, historical significance, and controversy.

Pateicības *Acknowledgments*

Šo pētījumu atbalsta valsts pētījumu programmas "Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai" projekts: "Inovātīvi risinājumi kombinētās mācīšanās ieviešanai mācību procesa digitālās transformācijas kontekstā", VPP-LETONIKA-2021/1-0010.

Literatūras saraksts References

- Australina curriculum, assessment and reporting authority (ACARA). (2015) *F-6/7 Humanities and Social Sciences - Concepts for developing historical thinking*.
- Bērtule, D., Dudareva, I., Namsone, D., Čakāne, L. & Butkēviča, A. (2019). *Framework of Teacher Performance Assessment to Support Teaching 21st Century Skills*. Proceedings for International Technology, Education and Development (INTED). DOI: <https://doi.org/10.21125/inted.2019.1410>
- Chapman, A. (2021). Introduction: Historical knowing and the 'knowledge turn'. In Chapman, A. (ed.). *Knowing History in Schools: Powerful knowledge and the powers of knowledge* (1-31). London: UCL Press, DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv14t477t>
- Ministru kabinets. (2019). Plānotie skolēnam sasniedzamie rezultāti sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā. No Latvijas Ministru kabinets, *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/309597-noteikumi-par-valsts-visparejas-videjas-izglitibas-standartu-un-visparejas-videjas-izglitibas-programmu-paraugiem>
- Osborne, J., Henderson, B.J., MacPherson, A., Szu, E., & Wild, A. (2016). *Stanford University Assessments of Argumentation in Science Beyond Multiple Choice*. Retrieved from: <http://scientificargumentation.stanford.edu/project/>
- Pallaske, C. (2022). Methode, Quellenanalyse. *Projekt segu - selbstgesteuert-entwickelnder Geschichtsunterricht*. Retrieved from: <https://segu-geschichte.de/methode-quellenanalyse/>
- Seixas, P. & Morton, T. (2012). T. *The big six Historical Thinking concepts*. Nelson Education, 203 p. Retrieved from: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1084981/mod_resource/content/1/The%20Big%20Six.pdf
- Skola 2030. (2019). Eiropas Sociālā fonda projekts. Projekta numurs: 8.3.1.1/16/I/002. SAM: 8.3.1. *Sociālā un pilsoniskā mācību joma*. Pieejams: <https://skola2030.lv/lv/macibu-saturs/macibu-jomas/valodas-sociala-un-pilsoniska-joma>
- Thünemann, H., Köster, M., & Zülsdorf-Kersting, M. (Eds.). (2019). *Researching History Education. International Perspectives and Disciplinary Traditions*. Frankfurt a.M.: Wochenschauverlag. 363 p.
- Valsts prezidenta kanceleja. (2023). *Rīgas pilī diskutēs par vēstures mācības lomu*. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunums/rigas-pili-diskutes-par-vestures-macibas-lomu>
- VISC. (2020). *Eiropas Sociālā fonda projekts. Projekta numurs: 8.3.1.1/16/I/002. SAM: 8.3.1. Attīstīt kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu*. Pieejams: <https://www.visc.gov.lv/lv/projekts/kompetencu-pieeja-macibu-satura>
- Zarmati, L. (2019). *Future of Education and Skills 2030: Curriculum analysis, Learning progression in history*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Directorate for education and skills education policy committee. Retrieved from: <https://www.oecd.org/education/2030-project/about/documents/Learning%20progression%20in%20history%20-%20Zarmati.pdf>